

МЕДИУМОТ – ТРАНСМИСИЈА И АРХИВА НА ФОЛКЛОРОТ

Сузана Мицева

Самостоен истражувач

Датум на прием: 14.3.2023 година

Апстракт: Појавата на телевизијата значително ќе ги промени животот на луѓето, нивната перцепција за светот и за себе. Таа ќе стане личен прозорец преку кој може да се набљудува, но истовремено и кој нас не следи. Изминатиот век, телевизијата го доживеа својот зенит и почна да се соочува со пад, но, улогата што ја одигра во различни времиња и средини и понатаму ќе биде предмет на интерес. Овојпат ја издвојуваме како медиум, кој одигра значајна улога во собирање и во зачувување на фолклорни материјали во југоисточниот дел на Македонија, простор во кој односот на луѓето кон медиумот е близок и прилично отворен, токму од фактот што со осамостојувањето се отворени локални телевизии во сите градови од регионот. Како тие се однесувале кон фолклорот и што успеале да регистрираат и да архивираат ќе разгледаме во овој труд, кој ги истражуваше приватните архиви на постоечките и на затворените медиуми – телевизии на југоистокот.

Клучни зборови: медиум, телевизија, југоисток, фолклор

Медиумите имаат значајна улога во: регистрирањето, пренесувањето и зачувувањето на фолклорот и на нематеријалното културно наследство. Особено во помалите средини традиционалните медиуми – телевизијата и радиото сè уште ја чуваат традицијата преку: снимање, афирмирање и архивирање на различни културни настани кои го одразуваат духот на заедницата, но и на времето. Медиумот е врска меѓу фолклорот и широката публика затоа што ја има моќта да прикажува, да пласира содржина до голем број гледачи, слушатели. Снимањето на фолклорни материјали се емитува во: посебни емисии, документарни филмови и слични медиумски производи и останува како трајно сведоштво за културата и за традицијата на народот.

Во овој труд ќе ги проучуваме медиумите во Југоисточниот Регион, нивниот однос кон фолклорот, начинот на снимање, емитувањето, но и дигитализацијата што се прави од нивна страна, објавувајќи ги материјалите на интернет-платформите и на социјалните мрежи, проширувајќи го нивниот досег надвор од нивната публика, ставајќи ги на дофат на секој корисник на интернет. Медиумите се нераскинлив дел од животот на современиот човек и нивното разбирање значи и подобро разбирање на времето и на контекстот во коишто живееме.

За локални медиуми се сметаат медиумите, кои првично им служат на комуникациските потреби на заедницата или на градските подрачја во коишто се наоѓаат.

Во истражувањето, кое, за Институт Медиоплан го спровел Раденко Удовичиќ, се наведува дека теоретичарите на медиумите ја потенцираат улогата на локалните медиуми како сервис. Тие се првиот извор на информирање на граѓаните за работата на локалните власти и за политичките, економските и за други општественорелевантни теми од животот на локалната заедница (Udovičić 2018).

Улогата на локалните медиуми за секоја заедница е исклучително важна. Тие треба да бидат поврзување помеѓу локалната заедница и јавноста и да делуваат како средство за комуникација меѓу нив и општините, градовите и граѓаните. Покрај ова, медиумите треба да бидат и единствен форум на кој граѓаните ќе можат да ги кажат своите ставови и ставовите за нешто важно за нив

(Arnautović 2018).

Локалните медиуми се сметаат за еден вид коректор на општеството, важен ресурс, кој треба да се користи за развој на демократијата во заедниците. Тие овозможуваат гласност на граѓаните, но и служат за многу повеќе. Тие се потребни за да дојде до израз не само она што во одреден период е проблем за една средина, туку и да се потенцираат сите белези, квалитети на едно живеење. Ако локалните медиуми ги набљудуваме во овој контекст, можеме да заклучиме дека тие никогаш не биле поважни и дека можат да го преземат приматот во информирањето и едуцирањето на публиката (Omazić 2020).

Аудиовизуелниот запис е најблизок до оригиналот. Тој дава најблизок увид во реалноста во оној момент кога е пренесена видеопораката, но исто така и невербален увид во сигналите што несвесно ги кажува кажувачот (Rijavec i Miljković 2002). Видеозаписите сведочат за многу повеќе од запишаната фолклорна единица, или дури и за некажаната информација за кажувачот. Тие зачувале и дел од амбиентот во кој е регистриран настанот, па се значаен извор, етнографски и антрополошки материјал.

Авторите тврдат дека дигитализираната информација полесно се обработува потпомогната од: звукот, сликата, анимацијата, кои истовремено дејствуваат на повеќе сетила давајќи подробни информации. Ова ја прави не само полесна за прием, туку и за понатамошна обработка. Видеото дава можност и за визуелна споредба, со што е олеснета работата на истражувачот, што се покажа како добра практика и во текот на ова истражување.

Токму телевизиите одигруваат значајна улога во зачувувањето и во промоцијата на фолклорот низ различноинформативни, документарни или научно-популарни програми. Уредниците и новинарите, низ годините, имале најразличен интерес и пристап во информирањето и во афирмацијата на настаните кои ѝ припаѓаат на

народната традиција. Секогаш кога е возможно, фолклорниот материјал се снима со камера, не со магнетофон, заради полесно дешифрирање во домашни услови (Котев 2021, личен запис). Вакви искуства споделува познатиот фолклорист Иван Котев, кој, последните децении од својата работа, преферира да ги регистрира фолклорните единици од своите информатори со камера. Котев потенцира дека полесно е да се пренесе материјалот на хартија кога има можност да се наврати на „сцената“ што ја снимал, да се потсети на амбиентот, да долови и некои други, некажани елементи, кои му се корисни за неговата собирачка дејност. Честопати, тој е придружник и на новинарските екипи водејќи ги на интересни локации каде што има народни собири на кои се случуваат важни фолклорни или етнолошки настани. Ако се има предвид фактот дека Струмичкиот Регион е истражуван најмалку, а уште помалку има објавено оригинален фолклористичко-етнографски материјал, изборот што го приложува Иван Котев претставува огромен влог (Витанова-Рингачева 2021).

Во тој контекст, предмет на анализа се локалните и регионалните телевизии во Југоисточниот Регион, односно, електронските медиуми. Тв-канал ВИС – Струмица, Телевизија Кобра – Радовиш и Телевизија Нова 12 – Гевгелија, која во меѓувреме згасна и сега функционира само како дигитален онлајн медиум. На увид се и стари архивски материјали од телевизијата Валандово од Валандово, која е затворена десетина години, чии нејзини архиви беа особено значајни, од аспект на споредбата на снимањето порано и сега – со напредната дигитализација на медиумите, особено на телевизиите, како и на телевизијата Интел од Струмица, која исто така не постои повеќе. Се разгледуваше период од 30 години, колку што постои најстарата телевизија во Регионот.

На телевизиите во Југоистокот секоја година, традиционално за Водици, се прикажуваат немонтирани материјали од фрлање на крст во населените места. Истражувањето покажа дека од сите медиуми коишто постоеле во Регионот, најмногу архивски материјали има телевизијата ВИС. Значењето на медиумот, во случајов телевизијата ВИС, е во тоа што го снимала и го прикажала овој настан кој е спој на традицијата и на религијата. Архивите што ги поседува телевизијата сведочат дека голем број вакви материјали се снимаат во ист ден и во исто време секоја година. Со анализата на овие материјали може да се дојде до значајни податоци за обележувањето на Водици во Струмичкиот Регион и дали има варијации, отстапувања од едно до друго населено место. Како што забележуваат менаџерите во телевизијата, станува збор за видеоматеријал во кој не се интервенира, односно не е подложен на монтажа, туку настаните се снимени и се прикажани хронолошки, онака како што и се случиле во реалноста (Мицев 2022, личен запис). Во други случаи, телевизијата

функционира на поинаков начин. Таа присуствува на некој настан, ги снима деловите кои ги смета за интересни и податливи, а потоа од материјалот вади само одредени сегменти, кои најчесто не соодветствуваат со редоследот на случување. Тоа е така затоа што телевизијата има за цел да пренесе одредена порака, да раскаже некоја приказна, а не само да го регистрира настанот (Мицев 2022, личен запис). Овие материјали, кои се во архивата за Водици, се едни од ретките кои не се монтираат, од причина што граѓаните треба да видат како се одвивало фрлањето на крстот во некое населено место, од литургијата во црквата, преку заедничко одење до местото, каде што се фрла крстот, подготовките, чинот на фрлање, фаќање. Овие материјали се зачувани како посебни видеоматеријали од празнувањето на Водици во населените места во Струмичко, а секоја година се објавуваат на самиот ден кога се случува чинот на фрлање на крстот, неколку часови по снимањето. Телевизијата, во претходен договор со црковните одбори во населените места, има распоред на сите места каде што ќе се фрла светиот крст и екипите се распоредени, каде и во колку часот треба да го регистрираат настанот (Мицев 2022, личен запис). Последните десетина години, освен што се емитуваат на телевизискиот канал, овие видеоматеријали се прикачуваат и на платформата Јутјуб, како посебни емисии од фрлањето на крстот во секое населено место. Интересот за овие материјали е особено голем кај иселениците што потекнуваат од овој Регион, затоа што на тој начин остануваат во допир со својата традиција, но и со актуелните настани од родните места. Емисиите имаат и едукативен карактер, особено за новите генерации иселеници, кои не се запознаени со традицијата на своите родители и предци.

ТВ канал ВИС до пред три години снимила најмалку 10 различни традиционални настани – нематеријално културно наследство, како што се обичаите за Тримери, фрлање на крстот за Водици, Сурва, Василица, различни жртвени обреди, т.н. *курбани* спроти поголеми верски празници, карневалот итн. За разлика од другите фолклорни настани кои се монтирани, овие за Водици, се „сурови“, односно немонтирани затоа што така налагале црковните одбори во секое населено место, кои, на некој начин, учествувале во целиот процес затоа што ги воделе новинарските екипи од почетокот до крајот на настанот. Првиот настан за Водици во ВИС е снимен точно пред 30 години, на 19 јануари во 1992 година, со оглед дека телевизијата почнала да емитува програма на 11 октомври 1991 година. Архивата на ВИС се чувала на две места: во посебна архивска просторија на видеокасети, компактен диск или на тврд диск, во зависност од периодот од кој потекнува фолклорниот материјал. Дел од старата архива е во процес на дигитализација, дел уште не е дигитализирана. Архивите се чуваат и на посебни хард дискови во просториите на

одделението за реализација. Но, по големиот пожар во 2020 година и хакерскиот напад со вируси во 2021 година, значаен дел од архивата на ВИС е уништен (Мицев 2022, личен запис). Телевизијата потенцира дека има обемна архива, која не е издвоена и не е селектирана, туку материјалите се наоѓаат во комбинација со други, коишто не се од ист вид.

На една видео касета има неколку часа материјал. Порано архивите ги правевме по дата. Програмата ја снимавме затоа што голем дел од она што го емитувавме, забавните и информативните емисии беа авторски и ни беше потребно да имаме архива од нив. Исто така и со записите од најразлични настани од фолклорот. За жал се наоѓаат помеѓу многу други материјали и нивната класификација ќе биде можна само при процесот на дигитализација, за тоа малите медиуми немаат ресурси и време

(Мицев 2022, личен запис).

Материјалите од Водици, кои ги снимала Телевизија Кобра од Радовиш, не се разликуваат многу. Според уредната архива на телевизијата, речиси секоја година се снимени од 5 до 7 настани, односно се посетувани толку населени места, каде што се почитува традицијата на фрлање на крстот. Новинарката Виолета Вантова, која има преку 20 години искуство во овој медиум, вели дека целта е да се пренесе настанот, но и да се сочува од заборавот. Видеоматеријалите сега ги чуваат во дигитална форма, на посебни хард дискови, сервери, но постарите и на видеокасети, за кои, во оваа Телевизија тврдат дека ќе имаат поголем век за разлика од дигиталните.

Некои од материјалите ги снимавме ние, но, голем дел ги обезбедуваа и фото-видео студијата од Радовиш кои се ангажирани од црковните одбори. Ние немаме доволно екипи кои можат да покријат десетина церемонии на фрлање на светиот крст во исто време, па ги користиме материјалите што тие се најмени да ги снимаат. Принципот на снимање е ист, а материјалот останува и во наша сопственост и архива

(Вантова 2022, личен запис).

ТВ Кобра нема двојни архиви на материјалите, но како и ТВ ВИС ги користи можностите на дигиталната ера. Видеоматеријалите се објавуваат на профилите на телевизијата на Фејсбук, со оглед што имаат голем број следбеници. Според Вантова, материјалите на социјалните мрежи имаат неограничена можност да стигнат до широк аудиториум, да бидат видени од илјадници граѓани. Телевизијата не ги бележи статистиките на гледаност и на споделувања на ваквите материјали затоа што се во голем број и немаат таков интерес, но, дигиталните платформи ја нудат таа можност.

И Телевизија Нова 12 од Гевгелија има сличен архивски материјал, но, не во овој обем. Во тој регион немало голем интерес од црковните одбори за снимање и за прикажување на чинот на фрлање на крстот. Оние материјали што ги поседуваат се најчесто од градот Гевгелија и од едно до две населени места од околината. Архивата на Телевизијата ги чува иако, веќе втора година, таа не емитува своја програма. Најинтересни не се самите настани, туку „исклучоците“ од текот на случувањата. Предвремено фрлање по крстот, расправија меѓу натпреварувачите и слични реакции се она што ги прави атрактивни за гледачите, па имаат и голема публика (Алексовски 2022). Телевизијата, дел од материјалите, ги чува на хард диск, некои се на компактен диск, а поседуваат и материјали, коишто се уште на видеокасети. За оваа телевизија, која ја загуби лиценцата за емитување програма во етер, проблем е чувањето на архивите.

Архивата си бара одржување. Ние отсекогаш сме имале проблем затоа што функциониравме во релативно мал простор, па постојано мораше да се селектира што е она што ни е најважно да го сочуваме. Немавме луксуз на чување на сите материјали. Ова дополнително ќе биде проблем во иднина, со оглед дека сега сме онлајн портал и не знаеме дали и како ќе се пренамене просторот што досега го користевме и што ќе се случи со архивата

(Алексовски 2022).

Како негативен пример на зачувувањето на значајните фолклорни архивски материјали може да се спомне згаснатата телевизија Валандово – ВТВ, чии архиви ги чуваат поранешни соработници и семејството на (сега) починатиот сопственик. Дел од архивите се наоѓаат во просториите каде што порано била телевизијата, а голем дел е во приватни домови и не е селектирана. Значи, приватните телевизии немаат обврска да ги чуваат сопствените застарени архиви. Тие имаат огромно значење, имаат голема улога во зачувувањето на фолклорот, но само додека ги служи технологијата, или желбата и волјата. Архивата на веќе згаснатата телевизија Интел исто така може да се смета дека е под опасност од уништување бидејќи нема посебно место каде што се обработени и се класифицирани овие материјали. Мала архива има новинарот Зоран Ѓоргиев, кој чува дел од материјалите, коишто сам ги снимал.

Ние бевме мала редакција, никогаш не работевме премногу луѓе, така што овие настани најчесто ги снимав сам. Успевав еден до два да снимам, а начинот на прикажување беше еден стандарден формат што го практикуваа сите телевизии во регионот, а тоа значи дека се емитуваше целиот процес од почеток до крај

(Ѓоргиев 2022, личен запис).

Во длабинските интервјуа направени со претставници од локалните медиуми дознаваме дека се емитувани целите настани без поголеми интервенции. Според тоа, овие материјали можат да се сметаат како замрзнат момент во времето. Иако медиумите создаваат голем архивски фонд, неизвесна е неговата иднина токму поради фактот што нема стандардизирана форма на нејзино чување.

Новите медиуми и фолклорот

Развојот на технологијата донесе низа проблеми во работата на медиумите на локално ниво: неможност за дигитализација и обнова на опремата со која се работи, неатрактивноста на ТВ-продуктите што се емитуваат на локалните медиуми, затворање на повеќе локални телевизии и радија. Од друга страна, се отворија нови медиуми, кои функционираат на интернет. Според регистарот на онлајн медиуми, во Југоистокот има десетина медиуми¹. Иако атрактивноста на традиционалните медиуми опаѓа, технологијата ѝ овозможува на публиката сама да креира содржини според своите интереси и желби. Дел од тие содржини се и фолклорни материјали. Еден од недостатоците е што тие се расфрлани во интернет просторот и тешко се пребаруваат, за разлика од далекупоуредните архиви на телевизиите. Од друга страна, појавата на блогите и на поткасти на интернет и на социјалните мрежи, до одредена мера, ја олеснува потрагата затоа што одредени корисници се фокусирани и на овој вид содржини, па стануваат достапни за широкиот аудиториум. Онлајн медиумите, поради ограничените човечки и технички ресурси, не ги следат настаните, како што е фрлање на крстот за Водици, но, ги објавуваат видеоснимките што им ги испраќаат присутните на тие настани. Сепак, тоа се најчесто кратки видеоснимки и фотографии, чија цел е информативно-афирмативна, а не подробно прикажување на обичајот во одредено населено место.

ЛИТЕРАТУРА

Сајтографија

„Регистар на професионални медиуми во Македонија“, <https://promedia.mk/> [Пристапено на 20.11.2022].

Arnatović, M. „Lokalni mediji u BiH: finansijska ovisnost i politički uticaj“, <https://is.gd/VLxVn5> [Пристапено на 14.11.2022].

Omazić, I. 2020. „Lokalni mediji: Nikad većih prilika za pokretanje i izazova za opstanak“, <https://is.gd/pxEt9d> [Пристапено на 18.11.2022].

¹ Види на следниот линк: <https://promedia.mk/> [Пристапено на 20.11.2022].

Rijavec, M. i D. Miljković. 2002. *Neverbalna komunikacija, Jezik koji svi govorimo*. Zagreb: VERN, <https://t.ly/uYDTM> [Пристапено на 12.12.2023].

Udovičić, R. 2018. “Lokalni mediji neovisni i slobodni glasovi demokratizacije”, <https://is.gd/g68u8k> [Пристапено на 18.11.2022].

Витанова-Рингачева, А. 2021. „Семантичкиот поттекст на локалната сказна во сооднос со универзалниот модел на сказновидната матрица“. *Македонски фолклор*, год. LI, бр. 77–78. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 225–237, <https://t.ly/OhLNf> [Пристапено на 12.12.2023].

Интервјуа

Виолета Вантова (новинар) во разговор со авторот на 27.10.2022 во Радовиш (личен запис).

Димитар Мицев (сопственик на ТВ ВИС) во разговор со авторот на 15.9.2022 во Струмица (личен запис).

Зоран Ѓоргиев (новинар) во разговор со авторот на 2.11.2022 во Струмица (личен запис).

Иван Котев (фолклорист) во разговор со авторот на 23.8.2021 во Струмица (личен запис).

MEDIA – TRANSMISSION AND ARCHIVE OF FOLKLORE

Suzana Miceva
Independent Researcher, Štip

Summary

The appearance of television will significantly change people’s lives, their perception of the world and themselves. It will become a personal window through which we can observe but which also follows us at the same time. In the past century, television experienced its zenith and began to face decline, but the role it played in different times and environments will continue to be a subject of interest.

This time we single it out as a medium that played a significant role in collecting and preserving folklore materials in the South-Eastern part of Macedonia, an area in which the attitude of people towards the medium is close and quite open, precisely from the fact that with the independence, local television stations were opened in all cities from the region. How they treated folklore and what they managed to register and archive was considered in this paper, which investigated the private archives of the existing and closed media-televitions in the Southeast.